

Avautuva suomalainen valtaeliitti

Ilkka Ruostetsaari:
Vallan sisäpiirissä. Tampere:
Vastapaino, 2014, 336 s.
ISBN 978-951-768-438-5.

Ilkka Ruostetsaaren tutkimus valtarakenteiden muutoksesta Suomessa on tärkeä lisä viime vuosina käytyihin keskusteluihin luokkayhteiskunnan paluusta ja sosiaalisen liikkuvuuden hidastumisesta. Yhteiskuntaluokan käsite on noussut uudestaan keskeiseksi yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa, ja kiinnostus suomalaisen yhteiskunnan sosiaalista kerrostuneisuutta kohtaan on kasvanut myös mediassa. Usein esitetyn väitteen mukaan perussuomalaisten nousua perinteisten suurten puolueiden rinnalle sekä toisaalta äänestysaktiivisuuden jatkuvaa laskua selittää osaltaan kansan kokemus poliittisten päätöksentekijöiden erkaantumisesta liian kauas kansalaisten arjesta. Ruostetsaaren tutkimuksen yksi pää-

tulos – se, että suomalainen valtaeliitti on viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana pikemminkin avautunut kuin sulkeutunut, ja sen sosiaalinen pohja on laajentunut – on jopa jossain määrin yllättävä suhteessa näihin keskusteluihin.

Tutkimus perustuu vuosina 1991, 2001 ja 2011 valtaeliitin jäsenille ja kansalaisille tehtyihin kyselyihin. Kyselyiden avulla tutkimus kartoittaa suomalaisen yhteiskunnan huipulla tapahtunutta sosiaalista liikkuvuutta 1990-luvun jälkeisellä ajanjaksolla, jota luonnehtivat suuret murrokset alkaen 1990-luvun alun lamasta ja Euroopan Unionin jäsenyydestä ja päättyen jälleen taloudelliseen taantumaan ja kansainväliseen finanssikriisiin. Tutkimuksessa tarkastellaan eliittien vertikaalista ja horisontaalista liikkuvuutta: miten ja minkälaisista taustoista eliitteihin rekrytoidutaan, ja kuinka yhtenäinen eliitti on elämäntavoiltaan, asenteiltaan ja keskinäisiltä verkostoiltaan.

Kirjassa käydään läpi varsin kattavasti aiempaa eliittiteoriaa. Klassisen eliitin määritelmän lähtökohta on, että jokaisessa yhteiskunnassa pieni vähemmistö tekee kaikkia koskevat tärkeät päätökset – mutta eliitin olemassaolon osoittamiseksi ei riitä, että valta keskittyy pienen ihmisryhmän käsiin. Näinhän

on tilanne kaikissa moderneissa ja organisoiduissa yhteiskunnissa. Eliitin olemassaolon kriiteerinä on, että se on itsestään tietoinen, yhtenäinen ja että se toimii ryhmänä, jolla on yhteisiä tarkoituksiperiä. Tutkimuksen aineistonkeruun lähtökohtana oleva eliitin määritelmä on pragmaattisempi. Eliitteihin on laskettu kuuluviksi henkilöt, ”joilla on hallussaan vaikutusvaltaisten organisaatioiden strategisesti keskeisiä asemia (käytännössä ylimpiä johtotehtäviä) ja jotka kykenevät niiden ansiosta säännöllisesti vaikuttamaan merkittävien yhteiskunnallisten ratkaisujen muodostamiseen yhteiskuntapolitiikan eri sektoreilla”. Näin ollen eliitin itsetietoisuus, yhtenäisyys ja yhteistoiminnan aste muodostuvat tutkimuksessa empiiriksi kysymyksiksi eivätkä niinkään analyysin lähtökohdiksi. Tarkasteltavia eliittiryhmiä on seitsemän: poliittinen, hallinnollinen, elinkeinoelämän, järjestöjen, median, tieteen ja kulttuurin eliitit.

Eliittiryhmiin on laskettu kuuluvaksi noin 1 400 yhteiskunnallista asemaa. Ensimmäisenä kyselyvuonna 1991 tutkittavista tavoitettiin 66,9 %, vuonna 2011 enää 34,3 %. Koska kyselyyn vastattiin anonyymisti, kattavaa katoanalyysiä ei ole ollut mahdollista tehdä. Ruostetsaari toteaa, että vastausprosentit heijastelevat yleistä ja valitettavaa kyse-

lyihin vastaamisen trendiä, ja aleneminen on tapahtunut eri eliittiryhmissä suurin piirtein samassa suhteessa. Aineistosisio olisi kuitenkin kaivannut pidemmälle menevää pohdintaa alhaisen vastausprosentin mahdollisista vaikutuksista tutkimuksen tuloksiin.

Keitä eliitteihin siis Suomessa rekrytoituu? Tutkimus osoittaa, että eliittiryhmiin kuuluneista noin 30 prosentilla isä on ollut johtavassa asemassa, yrittäjä tai yksityinen ammattinharjoittaja. Nämä ammattiryhmät on luokiteltu kirjassa ylimmäksi sosiaalisiksi kerrostumaksi. Ylimmästä kerrostumasta rekrytoituneiden osuus on pysynyt tutkimusjaksolla suhteellisen vakaana. Maanviljelijöiden ja työntekijöiden jälkeläisten yhteenlaskettu osuus eliiteistä on kuitenkin kasvanut, ja ryhmittä avoimin on ollut elinkeinoelämän eliitti. Naisten osuus kaikista eliiteistä on kasvanut 12 prosentista 26 prosenttiin. Erot eliittiryhmien välillä ovat kuitenkin suuria: vuonna 2011 naisten osuus poliittisesta eliitistä oli 43 prosenttia, mutta elinkeinoelämän eliitissä heitä oli ainoastaan 6 prosenttia. Ruotsinkieliset ovat olleet yliedustettuina eri eliittiryhmissä, erityisesti elinkeinoelämän ja kulttuurin alueilla, mutta heidän osuutensa on supistunut. Myös alueellinen liikkuvuus on lisääntynyt.

Eliittiin rekrytoitumisen edellytyksenä on korkea koulutustaso, ja sen merkitys on kasvanut entisestään: vuonna 1991 eliittiin kuuluvista 82 prosentilla oli yliopistotutkinto, vuonna 2011 jo 88 prosentilla. Tämä heijastelee koko väestön koulutustason nousua. Ruostetsaari huomauttaakin, että akateemisen koulutuksen suhteellinen hyöty on kutistunut, ja eliittiin rekrytoituminen edellyttää yhä enenevässä määrin myös muita tekijöitä ja ominaisuuksia. Tärkeä merkityksensä on kodin kulttuurisella pääomalla ja tuella. Sosiologia-lehden lukijoita kiinnostanee, että yhteiskuntatieteet olivat vastanneiden keskuudessa yleisin koulutusala koko tutkimusjaksolla, ja yhteiskuntatieteellisen tutkinnon suorittaneiden osuus eliiteistä on kasvanut noin viidenneksetä reiluun neljännekseen.

Eliittirakenteen yhtenäisyyttä on tarkasteltu tutkimuksessa ilahduttavan monipuolisesti. Mukana ovat nuoruuden ja nykyhetken harrastukset, toisin sanoen elämäntapaan liittyvät tekijät, eliittien väliset vuorovaikutussuhteet, yhteydenpidon ja erityisesti median hyödyntämisen muodot, vuorovaikutusverkot, kansainväliset kontaktit ja eliittiasemien kasautuminen. Harrastuksien osalta keskeinen tulos on, että eliittiryhmien väliset erot ovat kasvaneet, mikä viittaa osaltaan eliittien suh-

teelliseen avoimuuteen: eliittien rekrytoitumisen edellytyksenä on yhä vähemmässä määrin yhtenäinen elämäntapa. Harrastuksia ja elämäntapojen yhteneväisyyksiä ja eroja olisi voinut heijastella vaikkapa tutkimushankkeessa *Kulttuuri-pääoma ja sosiaalinen differentiaatio 2000-luvun Suomessa* saatuihin tuloksiin. Esimerkiksi Nina Kahman väitöskirjassa *Yhteiskuntaluokka ja maku* (2011) on käsitelty monipuolisesti liikuntaharrastusten ja luokkaseman välisiä yhteyksiä.

Kiinnostava tulos on, että eliittiryhmien vuorovaikutusverkot ovat supistuneet ja hajautuneet 1990-luvun alun jälkeen. Tämä tarkoittaa, että eliitit ovat yhä löyhemmin yhteyksissä toisiinsa. Eliitti on kansainvälistynyt siinä mielessä että yhä useammalla on työkokemusta ulkomailta, mutta toisaalta vastaajien henkilökohtaiset kontaktit ulkomailla ovat vähentyneet. Vaikka eliittien yhtenäisyyden mittarit antavat tutkimuksessa erilaisia ja jopa ristiriitaisia tuloksia tapahtuneista muutoksista, kokonaisuutena tarkastellen eliittiryhmien yhtenäisyys on Ruostetsaaren mukaan heikentynyt.

Tutkimuksen päätulos on suomalaista yhteiskuntaa ja demokratiaa ajatellen positiivinen: eliittirakenne on muuttunut avoimemmaksi ja epäyhtenäis-

emmäksi – toisin sanoen siirtynyt fragmentoituneen eliittirakenteen suuntaan. Ruostetsaari kuitenkin muistuttaa, että muutokset eivät ole dramaattisia, ja suomalaisten eliittien keskinäiset kytkennät ovat edelleen sen verran vahvoja, että voidaan puhua yhden valtaeliitin olemassaolosta. Tutkimuksen johtopäätöksissä ei siis niinkään esitetä tulkintoja tapahtuneille muutoksille, vaan sille, miksi suomalaisessa eliittirakenteessa *ei* ole tapahtunut isompia muutoksia ottaen huomioon tutkimusajankohtaa luonnehtineet suuret yhteiskunnalliset murroskohdat. Ruostetsaari pohtii esimerkiksi yhdistysten, suomalaisen kansalaisyhteiskunnan, poliittisen osallistumisen ja poliittisen järjestelmään kohdistuvan luottamuksen roolia suomalaisen eliittirakenteen vakauden selittäjinä.

Ruostetsaari ei esitä ennusteita siitä, miten eliittirakenne tulee seuraavina vuosikymmeninä kehittymään. Yhteiskunnalliset murrokset heijastuvat eliitteihin viiveellä ja vaikutussuhteet ovat monimuotoisia. Lukija jää joka tapauksessa kiinnostuneena odottamaan seuraavan eliittikyselyn tuloksia: jatkuuko eliittien fragmentaatiokehitys, ja miten poliittisten puolueiden kannatuksessa tapahtuneet isot muutokset 2010-luvulla heijastuvat eliittirakenteeseen?

Anu Katainen